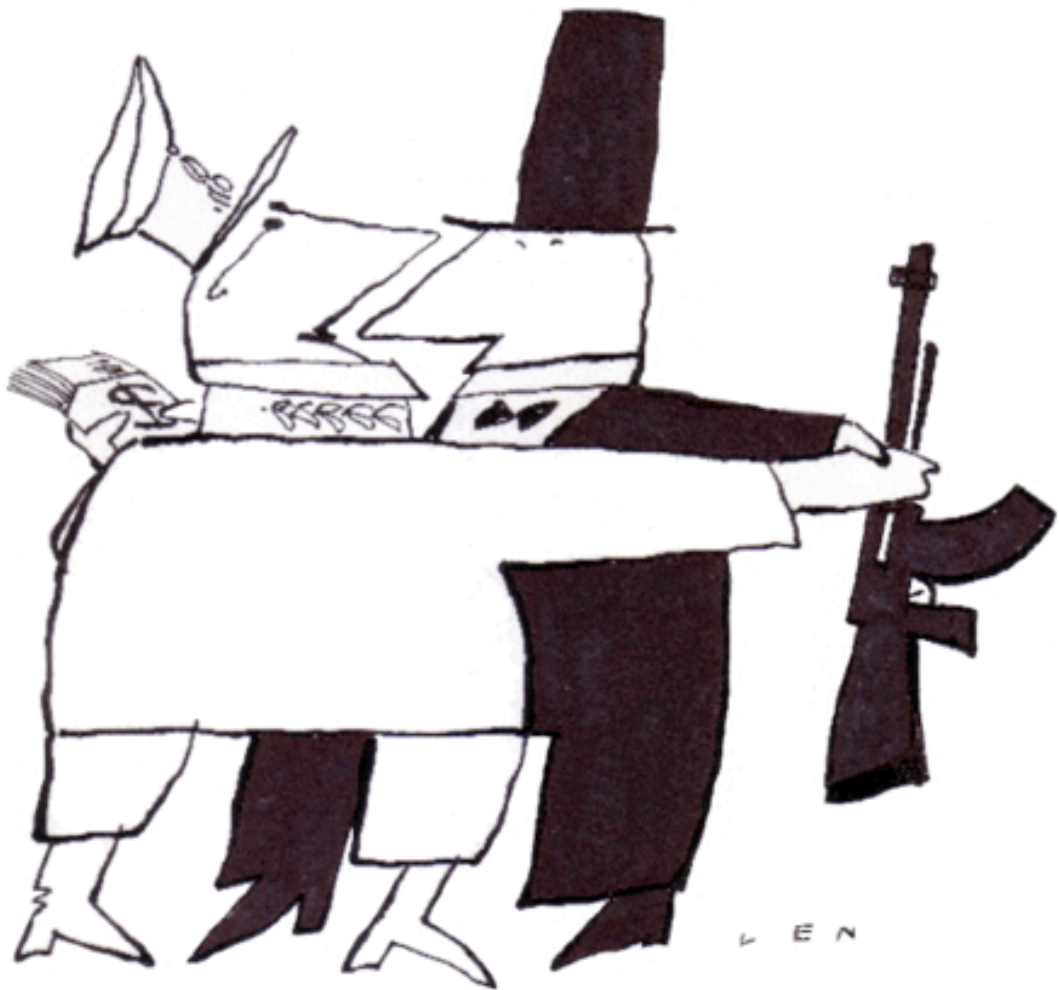

Analyse Nederlandse wapenexport 2011

Campagne tegen Wapenhandel, december 2012
Frank Slijper

Campagne tegen Wapenhandel

Kantoor Amsterdam
Anna Spenglerstraat 71
1054 NH Amsterdam
tel/ fax 020 6164684

Kantoor Groningen
Postbus 7007
9701 JA Groningen
tel 050 3133247

info@stopwapenhandel.org
bank 39.04.07.380
www.stopwapenhandel.org

Colofon

Uitgave: Campagne tegen Wapenhandel, december 2012

Samenstelling: Frank Slijper

Cover: Len Munnik

Deze analyse is mede mogelijk gemaakt dankzij financiële steun van IKV Pax Christi en Oxfam Novib.

Inhoudsopgave

Overzicht Nederlandse wapenexport 2011	4
Inleiding	5
1. Nederlandse wapenhandel in perspectief	6
2. Nederlandse wapenexport per bestemming	13
3. Wapendoorvoer	23

Overzicht Nederlandse wapenexport 2011

- De waarde van de Nederlandse wapenexport bedroeg in 2011 **715 miljoen euro** – het laagste niveau sinds 2004. Bezuinigingen op defensie-uitgaven in veel Westerse landen, toenemende internationale concurrentie en de Arabische lente zijn drie mogelijke verklaringen voor deze forse daling; het ontbreken van een grote order die het totaalcijfer opkrikt kan eveneens een verklaring zijn.
- De **Verenigde Staten** is de belangrijkste exportbestemming met een waarde van in totaal 147 miljoen euro. Dit betreft vooral in Nederland gemaakte onderdelen van Amerikaanse wapensystemen, zoals bijvoorbeeld de Joint Strike Fighter (JSF).
- De grootste afzonderlijke exportvergunning in 2011 heeft een waarde van **100 miljoen euro** en is afgegeven voor de export van onderdelen van militaire vliegtuigen voor NAVO lidstaten.
- Andere grote afnemers in 2011 zijn **Indonesië, Taiwan, Singapore, China en India**, allen voor bedragen van meer dan 10 miljoen euro.
- Kleinere wapenexportvergunningen zijn er voor landen waaraan Nederland zelden of nooit militair materieel exporteert: **Kenia, Mozambique, Rwanda en Turkmenistan**.
- Wat betreft de **doorvoer van wapens** via Nederland vallen een aantal zaken op:
  - bijna 250 miljoen vuurwapenpatronen en ruim 40.000 (machine)geweren en pistolen gaan vanuit vooral Midden- en Oost-Europese landen naar de VS, naar verluidt vooral voor de particuliere markt.
  - omstrede bestemmingen zijn **Algerije, China, Colombia, Indonesië, Koeweit, Oman en de VAE**.

Inleiding

Steeds meer informatie over wapenhandel is tegenwoordig in het publieke domein aanwezig. De Nederlandse overheid publiceert jaarlijkse overzichten van verleende exportvergunningen¹ en wie de weg weet kan op gespecialiseerde websites de nodige informatie vinden. Om een dergelijke tijdrovende zoektocht te vergemakkelijken voorziet de Campagne tegen Wapenhandel deze ruwe informatie ieder jaar van de broodnodige context. Ook in deze achtste 'Analyse Nederlandse wapenexport' geeft de Campagne tegen Wapenhandel inzicht in en commentaar op de ontwikkelingen op wapenhandel gebied.

De analyse begint met een korte samenvatting van de belangrijkste ontwikkelingen in de Nederlandse wapenhandel in 2011 (zie vorige pagina).

Het eerste hoofdstuk schetst de Nederlandse wapenexport op hoofdlijnen: omvang, aard en internationaal perspectief. Ook wordt teruggekeken op de discussie over de Arabische lente en wapenexporten naar die regio.

Het daaropvolgende hoofdstuk beschrijft een selectie opvallende bestemmingen c.q. exportvergunningen. Het derde hoofdstuk gaat tenslotte in op de doorvoer van wapens via Nederland.

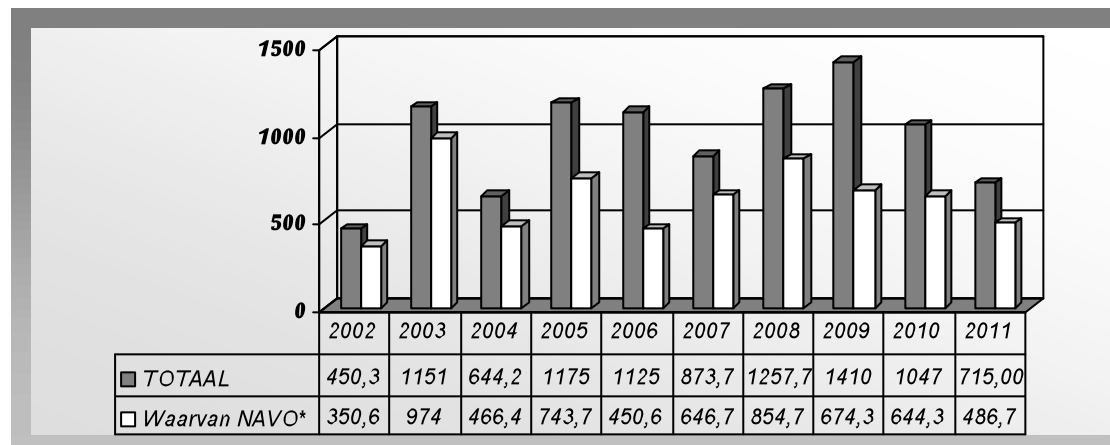
---

¹ Op de exportcontrole pagina op de website van de Rijksoverheid zijn zowel jaarrapporten als maandoverzichten van alle verstrekte vergunningen voor militaire goederen, wapendoorvoer en dual-use goederen toegankelijk. Zie: <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/exportcontrole-strategische-goederen#ref-ez>

1. Nederlandse wapenhandel in perspectief

In 2011 bedroeg de waarde de afgegeven wapenexportvergunningen 715 miljoen euro. Een stijgende trend, zoals sinds het begin van deze eeuw te zien was, is voorlopig gekeerd. Na de piek in 2009 met 1,4 miljard euro, als gevolg van één heel grote order, is dat bedrag twee jaar later bijna gehalveerd.

Figuur 1: Nederlandse wapenexport 2002 - 2011 (waarde afgegeven vergunningen in miljoenen euro's)

(bron: Overheidsrapportage 'Het Nederlandse wapenexportbeleid in 2011', 31 oktober 2012)

De dalende trend lijkt het gevolg van verschillende factoren: deels door Defensiebezuinigingen in Europa en deels door toegenomen concurrentie vanuit nieuwe exportlanden als China, Israël en Zuid-Korea. Een derde factor die de gedaalde Nederlandse wapenexport verklaart is de Arabische lente, die exporten naar een van oudsher belangrijke regio in 2011 nagenoeg deed bevriezen. Naar verwachting is dat maar tijdelijk en zal de overheid geleidelijk de export naar die landen weer vrijgeven. Of we werkelijk een dalende trend zien valt niet met zekerheid te zeggen. Evengoed kan de lagere export te wijten zijn aan het ontbreken van één grote vergunning die het geheel flink opschroeft.

Afgelopen zomer presenteerde onderzoeksbureau Triarii een studie over de Nederlandse "defensie- en veiligheid gerelateerde industrie". Op basis van vrijwillig door het bedrijfsleven verstrekte cijfers uit 2010 berekende Triarii de exportwaarde van deze sector op 2,18 miljard euro.² Hoewel duidelijk is dat hieronder meer dan alleen als 'militaire goederen' gekwalificeerde export valt, is het verschil met de 1,047 miljard euro aan wapenexportvergunningen erg groot: ruim de helft van de "defensie- en veiligheid gerelateerde export" valt buiten de exporten van militaire goederen waarvan de regering verslag uitbrengt aan de Tweede Kamer. Daarmee rijst de vraag in hoeverre de overheid zicht heeft op die 'defensie- en veiligheidsgerelateerde' export. Gaat het daarbij om dual-use goederen, die ook onder een vergunningsplicht vallen? Of zijn het goederen en diensten die geheel niet onder exportcontrole vallen?

Juist vanwege de veel geprezen hoogwaardige kennis en technologie van deze sector lijkt het van groot belang dergelijke cruciale exporten goed te controleren. Temeer gegeven recente schandalen rond westerse bedrijven die handel dreven in apparatuur voor de onderschepping van telefoon en internetverkeer met dictatoriale regimes in het Midden-Oosten en Noord-Afrika. De Campagne tegen Wapenhandel pleit er daarom voor alle export van deze tak van industrie te laten controleren.

² 'De Nederlandse Defensie- en Veiligheid gerelateerde industrie 2012', Triarii, 15 mei 2012; zie ook paragraaf 2 in het regeringsrapport 'Het Nederlandse wapenexportbeleid in 2011', oktober 2012

Tabel 1: 's Werelds grootste wapenexporterende landen

	2002-2011		2007-2011		2011	
1	VS	70.795	VS	39.133	VS	9.984
2	Rusland	57.822	Rusland	30.517	Rusland	7.874
3	Duitsland	20.421	Duitsland	11.794	Frankrijk	2.437
4	Frankrijk	18.500	Frankrijk	9.778	China	1.356
5	VK	10.354	VK	5.236	Duitsland	1.206
6	China	7.161	China	4.736	VK	1.070
7	Nederland	5.757	Spanje	3.408	Italië	1.046
8	Italië	5.602	Nederland	3.242	Spanje	927
9	Israël	4.854	Italië	3.241	Zweden	686
10	Spanje	4.692	Israël	2.703	Nederland	538
11	Zweden	4.390	Zweden	2.488	Israël	531
12	Oekraïne	4.114	Oekraïne	2.455	Oekraïne	484
13	Zwitserland	2.633	Zwitserland	1.519	Zwitserland	297
14	Canada	2.443	Canada	1.277	Canada	292
15	Zuid-Korea	1.053	Zuid-Korea	782	Zuid-Korea	225
	Totaal alle landen	232.086		128.343		29.954

Bron: SIPRI Arms Transfer Database (<http://www.sipri.org/databases/armstransfers>).
(http://www.sipri.org/databases/armstransfers/background/explanations2_default)

Ondanks de gedaalde waarde van de Nederlandse wapenexportvergunningen is de Nederlandse positie in internationaal opzicht nauwelijks veranderd, zeker als naar een wat langere periode gekeken wordt. Op basis van cijfers van het in Stockholm gevestigde onderzoeksinstituut SIPRI is Nederland over een periode van tien jaar gerekend, net als vorig jaar, nog altijd 's werelds zevende wapenexporteur (zie tabel 1). Voor de afgelopen vijf jaar neemt Nederland de achtste plek in (vorig jaar zesde); alleen gekeken naar 2011 staat Nederland – net als vorig jaar – tiende.

Overigens hanteert SIPRI geen orderbedragen, maar een zogenaamde Trend Indicator Value die uitgaat van de relatieve waarde van geleverde wapens³; om die reden verschillen die gegevens ook van de verder in dit rapport gepubliceerde Nederlandse exportcijfers die gebaseerd zijn op de (nominale) waarde van wapenexportvergunningen (en niet leveranties, die in waarde en tijdstip kunnen verschillen).

Het volgende overzicht van de belangrijkste bestemmingslanden van de Nederlandse wapenhandel laat zien dat in 2011 inderdaad amper of geen exportvergunningen zijn afgegeven voor landen in de Arabische wereld. Verder is de top van de lijst amper van samenstelling veranderd ten opzichte van vorig jaar.⁴

³ http://www.sipri.org/databases/armstransfers/background/explanations2_default

⁴ Zie 'Analyse Nederlandse wapenexport 2010':

http://www.stopwapenhandel.org/sites/stopwapenhandel.org/files/images/analyse2010_def.pdf

Tabel 2: Belangrijkste 30 bestemmingen van Nederlandse wapens (2002-2011)
(vergunningswaarde in miljoenen euro's)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2002-2011
VS	132,58	237,21	75,35	92,71	63,54	121,52	56,34	178,28	318,18	146,84	1.422,55
Duitsland	75,35	84,29	88,19	383,89	76,12	70,88	157,05	148,99	71,55	56,91	1.213,22
Griekenland	46,78	431,66	161,43	3,26	4,11	0,37	6,16	1,77	53,21	5,37	714,12
Indonesië	0,96	5,02	1,22	13,46	278,19	0,07	316,42	0,23	3,12	46,08	664,77
NAVO/EU+	19,12	1,69	19,83	42,50	41,75	86,62	131,93	59,23	125,27	53,78	581,72
Marokko	0,10	0,54	0,13	0,18	0,04	-	-	555,00	0,60	-	556,59
Chili	0,51	0,52	0,55	295,62	98,46	12,22	2,04	1,77	104,51	2,48	518,68
Portugal	0,47	2,47	1,00	81,34	-	0,61	319,41	7,98	1,57	0,02	414,87
Frankrijk	21,89	12,42	56,44	20,27	50,52	47,13	10,84	44,05	12,54	41,30	317,40
VK	10,69	21,69	21,18	22,62	23,49	41,64	33,12	36,08	18,66	78,01	307,18
Korea (Zuid)	7,96	99,93	114,97	9,75	3,88	2,78	0,99	9,29	6,01	9,26	264,82
Turkije	21,83	75,42	3,50	12,42	43,70	2,63	20,91	66,42	9,02	7,80	263,65
Canada	14,03	2,32	2,81	4,79	31,70	3,47	93,57	84,97	4,48	15,72	257,86
Venezuela	-	-	27,62	7,67	196,42	-	-	-	-	-	231,71
Denemarken	0,84	3,54	10,99	1,93	4,30	170,56	15,03	3,21	3,95	2,63	216,98
Taiwan	38,37	7,19	5,84	21,95	9,59	2,23	8,66	19,32	27,04	31,73	171,92
Italië	4,99	4,22	21,27	32,49	40,69	23,75	3,02	9,77	1,73	14,86	156,79
Oman	2,58	-	-	-	20,01	101,23	3,50	0,62	0,22	0,17	128,33
Spanje	0,95	4,41	2,50	7,02	5,19	67,47	2,42	2,76	7,54	7,74	108,00
Polen	-	89,07	0,48	5,31	3,41	0,49	-	0,06	0,04	3,38	102,24
Zweden	2,70	4,07	3,98	9,73	2,88	23,05	20,51	12,12	2,70	12,98	94,72
Colombia	-	-	-	-	-	-	-	1,03	89,79	0,01	90,83
Jordanië	-	15,20	0,03	-	-	0,67	2,76	29,10	29,73	-	77,49
Maleisië	4,52	2,80	2,34	1,59	2,11	1,47	3,97	2,20	53,34	0,10	74,44
Japan	0,02	1,53	5,55	14,11	3,82	7,78	11,05	10,78	16,41	1,70	72,75
Egypte	-	-	0,03	40,36	0,29	14,69	3,39	1,27	8,21	0,16	68,40
Noorwegen	1,05	5,27	0,33	6,60	2,09	4,89	2,13	2,93	2,48	39,48	67,25
India	0,10	8,72	0,39	5,00	5,30	21,89	1,47	9,44	2,68	11,61	66,60
Thailand	2,32	0,45	0,67	2,80	7,36	5,74	0,67	18,61	19,02	0,75	58,39
Letland	-	-	-	-	57,04	0,08	0,16	-	-	0,03	57,31
Totaal alle landen	450	1.151	644	1.175	1.125	874	1.258	1.410	1.047	710	9.844

Bron: Jaarrapporten Nederlands wapenexportbeleid 2002-2011

Overzicht belangrijkste vergunningen van 2011

Van alle exportvergunningen van 2011 zijn er achttien met een waarde van meer dan 10 miljoen euro. Het gros van die omvangrijkste vergunningen zijn voor exporten van onderdelen voor de militaire luchtvaart. In Nederland is Stork-dochter Fokker met stip de belangrijkste producent op dat gebied.

De grootste vergunning is voor de uitvoer naar NAVO lidstaten van “delen voor militaire vliegtuigen” ter waarde van 100 miljoen euro. Verdere details daarover ontbreken.

Het bedrijf bouwt verder ook onderdelen voor de Joint Strike Fighter (JSF) en verzorgt de bekabeling voor het militaire vrachtvliegtuig A400M van Airbus en de door de Indiase marine gekochte Neptunus/Poseidon⁵ van vliegtuigbouwer Boeing. Voor alle drie wapensystemen kreeg het in 2011 substantiële uitvoervergunningen – zie onderstaande tabel.

Ook is Fokker al meer dan twintig jaar betrokken bij de productie van onderdelen voor de Patriot luchtdoelraket. In 2011 kreeg het een exportvergunning van 16 miljoen euro voor “transmitters”. Voor 22 miljoen euro leverde het “lanceerinrichtingen” voor luchtdoelraketten aan Canada en de VS, en voor 22,5 miljoen euro delen van luchtdoelraketten voor NAVO bestemmingen. In beide gevallen is geen type vermeld, maar bekend is dat Fokker zowel voor de Patriot raket als voor de Evolved Sea Sparrow Missile (ESSM) onderdelen bouwt.

⁵ De Neptunus is de voor India gebouwde variant van de Poseidon - een “long-range anti-submarine warfare, anti-surface warfare, intelligence, surveillance and reconnaissance aircraft”; zie ‘Fokker Elmo selected by Boeing for several electrical equipment packages’, Fokker persbericht van 17 januari 2011 (<http://www.fokkerelmo.com/Fokker-Elmo-selected-by-Boeing-for-several-electrical-equipment-packages>)

De derde grootste vergunning houdt verband met “after sales activiteiten” voor de vier korvetten die in de periode 2007-2009 aan Indonesië werden geleverd.⁶ Een vergunning is verstrekt voor een vracht met ondermeer testapparatuur en gereedschappen ter waarde van 46 miljoen euro, waarschijnlijk ten behoeve van de bouwer van de korvetten, **Damen Schelde Naval Shipbuilding**.

Tabel 3: Grootste wapenexportvergunningen in 2011 (vergunningen vanaf 10 miljoen euro)

datum	omschrijving	eindbestemming	waarde (€)
02-05-2011	Delen voor militaire vliegtuigen	NAVO	100.000.000
15-06-2011	Kabelbomen t.b.v. A400M airbus	VK	68.941.000
18-07-2011	Delen en testapparatuur voor korvetten	Indonesië	45.920.141
23-03-2011	Delen voor JSF gevechtsvliegtuigen	VS	45.371.993
02-05-2011	Delen voor militaire vliegtuigen	EU-Landen	30.000.000
04-04-2011	Radarvuurleidingsystemen, incl. reservedelen en gereedschap	Singapore	29.295.492
21-09-2011	Delen van luchtdoelraketten	NAVO-Landen	22.580.214
24-05-2011	Subsystemen en software voor radar- en vuurleidingsystemen	Frankrijk	22.102.438
12-07-2011	Lanceerinrichtingen voor luchtdoelraket	VS+Canada	22.000.000
21-01-2011	Toebehoren voor onderzeeboten van het Zeedragenproject	Taiwan	18.700.000
22-02-2011	Delen v. militaire gevechtsvliegtuigen en mil. helikopters	EU-Landen	18.700.000
07-06-2011	RAS/FAS Marinebevoorradingssystemen	China	18.380.000
26-01-2011	Patriot Transmitters	Duitsland	16.130.259
31-05-2011	Delen van motoren voor militaire vliegtuigen	VS	15.000.000
21-06-2011	Globale vergunning voor leveranties < 250.000 euro	EU-Landen	15.000.000
22-02-2011	Delen militaire gevechtsvliegtuigen en militaire helikopters	NAVO+	12.000.000
07-02-2011	Kabelbundels voor militaire vliegtuigen	India	10.487.952
06-12-2011	Delen voor onderzeeboten Zeedragenproject	Taiwan	10.465.000

Een andere grote wapenfabrikant is **Thales Nederland**, dat vooral bekend is van de bouw van radarsystemen. In 2011 kreeg Thales toestemming een order van bijna dertig miljoen euro naar Singapore uit te voeren. Voor 22 miljoen euro levert het radar en vuurleidingsapparatuur aan Frankrijk.

Tenslotte springen twee grote vergunningen van in totaal 29 miljoen euro voor Taiwan eruit. Hoewel nieuwe wapenorders uit het land niet worden toegestaan, levert de verkoop van duikboten, inmiddels bijna dertig jaar geleden, nog altijd jaarlijks vele miljoenen aan orders voor reserveonderdelen op. Welk bedrijf die delen levert valt niet met zekerheid te zeggen (meer over Taiwan in hoofdstuk 2).

Overtollig materieel

In 2011 hebben geen grote verkopen van overtollig legermaterieel plaatsgevonden; in totaal bedroeg de waarde van de contracten circa twaalf miljoen euro.⁷ De afgelopen jaren lag dat nog rond de honderd miljoen euro (2010: 95 miljoen; 2009: 110 miljoen; 2008: 90 miljoen; 2007: 93 miljoen). Hoewel misschien klein in omvang is het opmerkelijk dat Defensie F-16 onderdelen aan Indonesië heeft verkocht en onderdelen van Leopard 2 tanks aan Turkije.⁸ Slechts over die laatste order is de Kamer ingelicht, zij het terloops en niet met een aparte brief, zoals te doen gebruikelijk.⁹

In april 2012 berichtte de militaire pers dat Nederland voor 14 miljoen euro 6.200 stuks tankmunitie aan Griekenland verkocht¹⁰; zover bekend is de Tweede Kamer daarover tot nu toe ook niet ingelicht.

Niettemin staat nog een grote voorraad wapens in de etalage van Defensie, waaronder vijftien F-16's, negen Cougar transporthelikopters, het marineschip Zuiderkruis, 119

⁶ Zie voetnoot 2 bij tabel 2 in het regeringsrapport ‘Het Nederlandse wapenexportbeleid in 2011’, oktober 2012

⁷ Zie bijlage 5 van het regeringsrapport ‘Het Nederlandse wapenexportbeleid in 2011’, oktober 2012

⁸ Zie bijlage 5 van het regeringsrapport ‘Het Nederlandse wapenexportbeleid in 2011’, oktober 2012

⁹ ‘Toezegging wetgevingsoverleggen’, ministerie van Defensie, 22 november 2011 (p.2)

¹⁰ Theodore L Valmas, ‘Greece to receive Dutch, US tank rounds’, Jane’s Defence Weekly, 25 april 2012

Leopard 2 tanks en 29 PzH2000 kanonnen. De in februari 2012 door Defensie aangestelde “export-admiraal” Wim Nagtegaal heeft wat dat betreft weinig weten klaar te spelen; binnen vier maanden stapte hij weer op.¹¹ Het is niet bekend of hij vervangen is. In de zomer van 2012 strandde de omstreden verkoop van Leopard tanks aan Indonesië door een blokkade van de Tweede Kamer¹², die een beslissende stem heeft bij de verkoop van Defensiematerieel (zie volgend hoofdstuk onder Indonesië).¹³ In september 2012 werd tenslotte bekend dat Roemenië Portugese F-16s verkoos boven Nederlandse. Merkwaardig genoeg berichtten diverse media dat de Roemeense defensie-minister afzag van de aankoop van Nederlandse F-16s toen bleek dat ze al aan anderen verkocht zouden zijn.¹⁴ Welk land dat zou zijn werd niet vermeld. In juni had Defensie nog bevestigd dat het in onderhandeling was voor de verkoop van vijftien toestellen aan Roemenië.¹⁵

Arabische lente¹⁶

Met het uitbreken van de Arabische lente eind januari 2011, stond het wapenexportbeleid opeens volop in de schijnwerpers. Met name Nederlandse leveranties van militair materieel aan Egypte, Bahrein en Saoedi-Arabië en de (potentiële en daadwerkelijke) inzet ervan beïnvloedden in belangrijke mate een opmerkelijk debat, dat in maart van dat jaar in de Tweede Kamer werd gevoerd. Opmerkelijk, omdat niet eerder de afgelopen jaren een Kamermeerderheid leek te bestaan voor moties die het exportbeleid op het thema mensenrechten zou moeten aanscherpen.

Die moties werden aan het einde van dat debat ingetrokken toen de regering beleidswijzingen toezegde die de angel uit het debat moesten halen.¹⁷ Die kwamen een paar maand later. Allereerst werd tegemoetgekomen aan de wens van de Kamer sneller geïnformeerd te worden over substantiële afzonderlijke exporten – dat zou voortaan per order binnen twee weken aan de Kamer gemeld worden (en niet zoals de wens van een groot deel van de Kamer was, vóóraf). Op het gebied van wapendoorvoer werd toegezegd (gedeeltelijk) ook vrachten uit partnerlanden (EU/NAVO+¹⁸) te gaan controleren. Ten aanzien van de toepassing van exportcriteria rond bijvoorbeeld democratie, mensenrechtenschendingen en de sociaaleconomische situatie in het land van bestemming was de regering weinig concreet: men zou het allemaal nog wat beter gaan toetsen. Overigens had de regering in de eerste helft van 2011 besloten voor onbepaalde tijd geen vergunningen meer af te geven voor Bahrein, Egypte, Jemen, Tunesië en Saoedi-Arabië, naast de wapenembargo's tegen Libië en Syrië die op Europees niveau werden afgesproken.

Hoewel de toezeggingen als stap vooruit werden gezien, vond een meerderheid ze te mager, zeker in de context van de Arabische lente. Drie in dit verband relevante moties haalden de dag voor het zomerreces een meerderheid. Een motie voor een volledig Europees wapenembargo tegen Syrië zag de regering als ondersteuning van het beleid.¹⁹ Twee andere, over een stop op exporten naar Saoedi-Arabië en over een stop op exporten

¹¹ ‘Beëindiging werkzaamheden PCDS Nagtegaal’, Defensiekrant 14 juni 2012

¹² Martin Broek en Wendela de Vries, ‘De soap van de tankverkoop’, Vredesmagazine nr.3 2012

¹³ Zie ook ‘Released Dutch arms sales contract reveals special role of Parliament’, 18 juli 2012

(<http://stopwapenhandel.org/node/1347>)

¹⁴ Jiri Kominek, ‘Romania launches F-16 negotiations with Portugal’, Jane’s Defence Weekly, 5 september 2012;

‘Romania could purchase F-16 fighters from Portugal’, ACT Media, 23 augustus 2012

(<http://actmedia.eu/daily/romania-could-purchase-f-16-fighter-jets-from-portugal/41672>)

¹⁵ ‘Dutch defence ministry plans to sell F-16s to Romania’, RNW, 21 juni 2012

(<http://www.rnw.nl/english/bulletin/dutch-defence-ministry-plans-sell-f-16s>)

¹⁶ Zie voor dit onderwerp ook de uitvoerige uiteenzetting in onze Analyse Nederlandse wapenexport 2010

(http://www.stopwapenhandel.org/sites/stopwapenhandel.org/files/images/analyse2010_def.pdf).

¹⁷ Regeringsbrief aan de Tweede Kamer, “Aanpassingen in het wapenexportbeleid”, 10 juni 2011

¹⁸ De + staat in dit geval voor Japan, Zwitserland, Australië en Nieuw Zeeland.

¹⁹ Motie Van Bommel, 32623 nr. 36, 30 juni 2011

aan mensenrechtenschendende regimes, weigerde de regering uit te voeren, zo werd begin december toegelicht.²⁰

Dat de regering niet van zins was het beleid daadwerkelijk strikter toe te passen bleek ook met het opheffen van eerdere exportstops. Nadat vanaf half februari exporten naar Egypte werden 'aangehouden', meldde de regering tijdens een Kamerdebat eind december daar van af te willen, omdat het "lichtpuntjes" zag in de ontwikkeling van de situatie.²¹ Dat debat leidde tot nog twee moties die op een Kamermeerderheid konden rekenen: een die wapenhandel met Egypte verbood, en een die de drempelwaarde voor aan de Kamer versneld te melden exportvergunningen verlaagde van 5 naar 2 miljoen euro.²²

De regering bleef in 2012 weigeren de wapenexport naar **Egypte** en **Saoedi-Arabië** te stoppen, ondanks grote onzekerheid over de politieke situatie in Egypte en ondanks de voortdurende dramatische mensenrechtensituatie in Saoedi-Arabië. Verder dan de toezegging "zeer terughoudend" te zijn bij de beoordeling van exportaanvragen wilde de inmiddels demissionaire regering Rutte niet gaan.²³

Direct na de parlementsverkiezingen van 2012 bleken de Kamerfracties van PvdA en D66 op het punt van Egypte van mening veranderd. Toen de regering per brief een grote exportvergunning voor Egypte bekendmaakte²⁴, diende CU-Kamerlid Voordewind een motie in van gelijke strekking als zijn motie die in december nog een meerderheid haalde: geen wapenleveranties "zolang Egypte geen ernst maakt met het beschermen van de eigen burgerbevolking".²⁵

Dit keer steunden D66 en PvdA deze motie niet meer. Zij voelden zich mogelijk gerustgesteld door de presidentsverkiezingen en het opheffen van de dertig jaar oude noodtoestand – ontegenzeggelijk positieve ontwikkelingen - alsook de verzekering van de regering dat de betreffende goederen "gezien hun aard, niet kunnen worden gebruikt voor schendingen van mensenrechten of interne repressie".²⁶ Rondom vrouwenrechten, de rechten van de Koptische christenen, alsook de vrijheid van meningsuiting blijven de zorgen onverminderd groot.²⁷ Hoe de relatie tussen het 'nieuwe' Egypte en Nederland zich verder zal ontwikkelen blijft onzeker. Nederland lijkt vooral de Amerikaanse politiek te volgen, die met continuering van de economische en militaire samenwerking invloed op Cairo probeert te behouden.²⁸

Voor – in termen van exportwaarde – vrij onbelangrijke bestemmingen als **Jemen** en **Bahrein** blijft de vergunningstop vooralsnog wel gehandhaafd; het exportverbod voor **Tunesië** sneuvelde al in de tweede helft van 2011.²⁹

²⁰ Regeringsbrief 'Reactie op moties van de leden Van Dijk en El Fassed', 2 december 2011.

²¹ 'Verslag van een Algemeen Overleg', 22054 nr. 190 (AO van 21 december 2011; vastgesteld 31 januari 2012)

²² Resp. de motie Voordewind (22054 nr. 184) en de motie El Fassed c.s. (22054 nr. 181).

²³ Regeringsbrief 'Kabinetsreactie op motie Voordewind m.b.t. wapenexport naar Egypte', 2 juli 2012

²⁴ Regeringsbrief 'Afgifte vergunning voor export militair materieel naar Egypte', 8 oktober 2012

²⁵ Motie van het lid Voordewind c.s., 21501-02 nr. 1187, 11 oktober 2012

²⁶ Regeringsbrief 'Afgifte vergunning voor export militair materieel naar Egypte', 8 oktober 2012

²⁷ Maikel Nabil Sanad, 'Deze nieuwe inquisitie is verwoestend', De Volkskrant, 27 oktober 2012; Mel Frykberg, 'Egyptische christenen maken zich zorgen over de toekomst', IPS, 24 oktober 2012; Shaima Khalil, 'Egypt: President Mursi's 100 days in power', 9 oktober 2012 (<http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-19882135>)

²⁸ 'Nederland bespreekt nauwere samenwerking met Egypte', Nieuwsbericht ministerie van Buitenlandse Zaken, 21 oktober 2012; 'More Aid May Come Despite Chilly U.S.-Egypt Relations', Defense News, 8 oktober 2012; 'Pentagon: U.S. to Retain Close Ties with Egypt's Military', AFP, 13 augustus 2012

²⁹ vgl. Verslag Algemeen Overleg Wapenexportbeleid van 21 december 2011 (vastgesteld 31 januari 2012, 22054 nr. 190)

2. Nederlandse wapenexport per bestemming

China

De afgelopen tien jaar werden nagenoeg geen vergunningen verstrekt voor militaire goederen met bestemming China. Nederland hanteerde daarmee een min of meer strenge interpretatie van het vage, want nooit nader gepreciseerde Europese wapenembargo, dat altijd aan de afzonderlijke lidstaten overliet wat ze daaronder wensten te verstaan.

Uitzondering daarop is de vergunning die in 2011 werd afgegeven voor de uitvoer van zogenaamde RAS/FAS³⁰ marine bevoorradingssystemen ter waarde van 18,4 miljoen euro.³¹ Het is met stip de grootste vergunning sinds het embargo in 1989 werd ingesteld. Onbekend is wie de Nederlandse leverancier van dergelijk materiaal is en voor welke schepen van de Chinese marine dit bestemd is.

De levering van dergelijk materieel is in elk geval opmerkelijk in het licht van de oplopende spanningen tussen China en haar burens over betwiste zeegebieden en eilanden en de vermoede brandstoffen onder de zeebodem.³²

Egypte

Vanaf 25 januari 2011 braken op grote schaal protesten uit in Cairo en elders in Egypte, waarbij ondermeer het vertrek van toenmalig president Mubarak en een einde aan de decennialange noodtoestand werd geëist. Op 11 februari trad Mubarak af. Daar tussendoor, op 4 februari, verleende Nederland nog een vergunning ter waarde van 160.000 euro voor de verkoop van militaire warmtebeeldcamera's aan Egypte.³³ Uit Kamervragen blijkt dat de exporteur verzocht is "de feitelijke uitvoer enige tijd op te schorten."³⁴ Of dat daadwerkelijk is gebeurd, en tot wanneer, is niet bekend.

Zoals eerder beschreven (zie 'Arabische lente'), verleent Nederland sinds oktober 2012 weer nieuwe vergunningen voor wapensystemen met bestemming Egypte.

India

Stork-dochter Fokker levert "kabelbundels" ter waarde van 10,5 miljoen euro voor acht door de Indiase marine gekochte Neptunus vliegtuigen van het Amerikaanse Boeing, een order van in totaal 2,1 miljard dollar.³⁵ De Neptunus is de voor India gebouwde versie van de P-8 Poseidon, een "long-range anti-submarine warfare, anti-surface warfare, intelligence, surveillance and reconnaissance aircraft".

Verder vallen drie vergunningen op voor 'technologie' en cabines voor militaire voertuigen, ter waarde van iets minder dan een half miljoen euro.³⁶

De afgelopen tien jaar zijn voor India vergunningen met een totale waarde van 67 miljoen euro verstrekt, waarvan een kleine 12 miljoen in 2011.

Naar verwachting sluit Boeing binnenkort twee nieuwe grote contracten in India voor 15 Chinook transporthelikopters en 22 Apache gevechtshelikopters, voor in totaal een kleine

³⁰ Replenishment at sea/Fuelling at sea

³¹ Vergunning 28802641 van 7 juni 2011 (die een vergunning van een maand ervoor met een iets lagere waarde vervangt)

³² Wendell Minnick, 'China Bolsters Lift as Regional Tensions Increase', Defense News, 22 oktober 2012

³³ Vergunning 28743114 van 4 februari 2011

³⁴ 'Beantwoording vragen van de leden Van Bommel en Van Dijk over wapenhandel met Egypte', 2 maart 2011

³⁵ Vergunning 28749457 van 7 februari 2011. Zie 'Fokker Elmo selected by Boeing for several electrical equipment packages', Fokker persbericht van 17 januari 2011 (<http://www.fokkerelmo.com/Fokker-Elmo-selected-by-Boeing-for-several-electrical-equipment-packages>) en Jay Menon, 'Indian Air Force Selects Chinook Helos', Aviation Week online, 29 oktober 2012 (http://www.aviationweek.com/Article.aspx?id=/article-xml/awx_10_29_2012_p0-511564.xml&guid=2012-10-29)

³⁶ Drie vergunningen van 19 december 2011

twee miljard euro.³⁷ Voor beide helikopters maken Nederlandse bedrijven, waaronder Fokker, onderdelen.

Zonder vergunningsplicht, maar wel van militair belang is de bijdrage van het onlangs gefuseerde Royal Haskoning DHV aan India's scheepsbouw. Twee grote werven, in Mumbai en Goa, worden gemoderniseerd. Mumbai's Naval Dockyard wordt daarnaast klaargestoomd voor de modulaire bouw van oorlogsschepen. Sommigen spreken van het aanbreken van een nieuw tijdperk in de Indiase scheepsbouw.³⁸

Indonesië

Zoals in het vorige hoofdstuk al genoemd, was een van grootste vergunningen van 2011 die voor een vracht onderdelen en testapparatuur ter waarde van 46 miljoen euro³⁹, voor de vier korvetten die de afgelopen jaren aan Indonesië zijn geleverd. Het ligt voor de hand dat de vergunning voor de bouwer van de korvetten is: Damen Schelde Naval Shipbuilding. De werf uit Vlissingen kreeg namelijk een maand voor de verstrekking van die vergunning een exportkredietverzekering voor onderdelen voor de Indonesische korvetten van Atradius Dutch State Business - de kredietverzekeraar die namens de Nederlandse staat financiële garanties op gevoelige exportorders geeft.⁴⁰

Hoewel de vergunning gerelateerd wordt aan after sales, is het de vraag of de betreffende gereedschappen en testapparatuur niet meer in algemeen ook zijn geleverd in het kader van de samenwerking tussen de Indonesische scheepswerf PT Pal en Damen. Immers, in 2012 sloot de werf een nieuw contract met Indonesië voor de bouw van een 105 meter lang fregat; gezamenlijke productie en de overdracht van technologie is onderdeel van die overeenkomst.⁴¹

Veel meer in de belangstelling stond de uiteindelijk afgeketste verkoop van Leopard 2 tanks. Nadat eind 2011 bekend werd dat Nederland met Indonesië over de verkoop van ongeveer honderd Leopard 2 tanks onderhandelde⁴² nam de Kamer een motie aan tegen die verkoop, vanwege de mensenrechtensituatie in het land. Ook in Indonesië zelf werd de aankoop door de oppositie afgewezen. Terwijl de Kamer volhardde in haar verzet en de inmiddels demissionaire regering een beslissing voor zich uit schoof, trok Indonesië zich zelf terug, om vervolgens met Duitsland, dat ook Leopards in de aanbieding heeft, verder te onderhandelen.

In Nederland is bij de verkoop van Defensiematerieel contractueel toestemming van het parlement vastgelegd.⁴³ Om die reden heeft de Campagne tegen Wapenhandel in deze kwestie gehamerd op het afgeven van een 'denial notification', zodat in het voorliggende geval Duitsland met goed fatsoen niet zomaar de order had kunnen kapen. Het voorkomen van zogeheten 'undercutting' is altijd een Nederlandse prioriteit geweest. Niettemin leek het kabinet Rutte 1 er in dit geval geen enkel probleem van te maken, daarmee haar streven naar een geharmoniseerd Europees wapenexportbeleid zelf

³⁷ Rahul Bedi, 'Chinook wins IAF helo contest', Jane's Defence Weekly, 7 november 2012; Santanu Choudhury, 'India Lines Up Boeing for \$2.4 Bln Helicopter Orders', Wall Street Journal, 5 November 2012 (<http://online.wsj.com/article/SB10001424052970204349404578100392696344124.html>)

³⁸ 'Dutch engineers take India's warship building into "a new era"', Explosive Stuff weblog, 6 september 2012 (<http://www.stopwapenhandel.org/node/1350>)

³⁹ Vergunning 28848706 van 18 juli 2011

⁴⁰ Zie het overzicht van verstrekte polissen op de site van Atradius:

http://www.atradiusdutchstatebusiness.nl/Images/EKVpolissen_2011_tcm1008-141084.pdf

⁴¹ Novan Iman Santosa, 'RI signs contract for \$220m destroyer escort', Jakarta Post, 5 juni 2012

(<http://www.thejakartapost.com/news/2012/06/05/ri-signs-contract-220m-destroyer-escort.html>); zie ook: 'Trade and aid: yet another warship for Indonesia', 13 juni 2012 (<http://stopwapenhandel.org/node/1329>)

⁴² 'Indonesia aiming for Leopard tanks', weblog Campagne tegen Wapenhandel, 16 november 2011 (<http://www.stopwapenhandel.org/node/1243>)

⁴³ 'Released Dutch arms sales contract reveals special role of Parliament', weblog Campagne tegen Wapenhandel, 18 juli 2012 (<http://www.stopwapenhandel.org/node/1347>)

ondermijnd.⁴⁴ Ondertussen lijkt Duitsland inderdaad er met de deal vandoor te gaan.⁴⁵ Wel verkocht Defensie F-16 onderdelen aan Indonesië, via het bedrijf B.M. Aviation uit Amstelveen.⁴⁶ In 2011 werden twee, mogelijk drie, vergunningen voor F-16 onderdelen met bestemming Indonesië afgegeven, voor een gezamenlijke waarde van 200.000 euro, mogelijk dus voor B.M. Aviation.⁴⁷

Jordanië

Opvallend is dat een Jordaanse order uit 2010 voor overtollig Defensiematerieel (militaire voertuigen, kanonnen en munitie) in oktober 2011 verlengd werd, ondanks de tumultueuze ontwikkelingen in de regio.⁴⁸ Hoewel de Arabische lente zich minder heftig manifesteerde in Jordanië, kende het enkele massale protesten, waarop de regering hervormingen aankondigde.⁴⁹ Daarna is de oppositie enigszins geluwd, maar de politieke toekomst van het land blijft ongewis. In oktober 2012 gingen vijftienduizend mensen de straat op uit protest tegen de nieuw ingevoerde kieswet die het Moslimbroederschap zou benadelen.⁵⁰ Half november braken grootschalige rellen uit na een verhoging van de gasprijzen.⁵¹ Ook bestaat de angst dat Jordanië betrokken raakt bij de burgeroorlog in buurland Syrië.⁵²

Klaarblijkelijk is (nog) geen vergunning nodig geweest voor het F-16 onderhoud dat het Nederlandse bedrijf Daedalus met Jordaanse partners in de regio gaat uitvoeren. In september 2011 tekende Daedalus een overeenkomst met King Abdullah II Design and Development Bureau (KADDB) en de Jordanian Aeronautical Systems Company (JAC) voor het opzetten van een regionaal onderhoudscentrum, in eerste instantie vooral voor F-16 gevechtsvliegtuigen.⁵³ De Nederlandse luchtmacht verkocht een paar jaar terug voor 29 miljoen euro zes F-16s aan Jordanië.

Kenia

Een ongebruikelijke bestemming is Kenia, waaraan een landingsvaartuig is geleverd ter waarde van 78 duizend euro.⁵⁴ Hoewel vrij gering in omvang, is de bestemming opmerkelijk vanwege de nabijheid van Somalië en de militaire rol die Kenia daar speelt. Onbekend is wie de gebruiker is en of die betrokken is bij de operaties in Somalië, zoals Operatie Moker in september 2012. Met ondermeer een amfibische landingsoperatie verdreef een combinatie van Keniase en Somalische troepen toen de islamisten van Al-

⁴⁴ Antwoorden op Kamervragen El Fassed over berichten dat Indonesië mogelijk van Duitsland Leopard- tanks wil kopen, 18 september 2012

⁴⁵ Albrecht Müller, 'Is Indonesia Buying Leopard 2 MBT From Germany?', Defense News, 2 November 2012

⁴⁶ Bijlage 5 van het regeringsrapport 'Het Nederlandse wapenexportbeleid in 2011', oktober 2012

⁴⁷ Vergunning 28809050 van 14 april 2011; 28823872 van 22 april 2011 en 28912773 van 10 november 2011.

Laatstgenoemde staat omschreven als 'delen voor gevechtsvliegtuigen'; bij de eerste twee is de F-16 als type vermeld.

⁴⁸ Vergunning 28827334 van 7 oktober 2011; zie ook Frank Slijper, 'Kassa voor Defensie met mega-verkoop aan Jordanië', juni 2010 (<http://stopwapenhandel.org/publicaties/2010/jordaniel>)

⁴⁹ Ranya Kadri en Isabel Kershner, 'King of Jordan Promises Elections, but Doesn't Say When', New York Times, 12 juni 2011

(http://www.nytimes.com/2011/06/13/world/middleeast/13jordan.html?_r=1&nl=todaysheadlines&emc=globaleua22); Karen Leigh, 'As Protests Turn Violent, Jordan Ponders Reforms', TIME, 29 maart 2011, <http://www.time.com/time/printout/0,8816,2061804,00.html>

⁵⁰ 'Betogers Jordanië tegen kieswet', De Volkskrant, 6 oktober 2012

⁵¹ Jodi Rudoren, 'Riots Erupt Across Jordan Over Gas Prices', New York Times, 13 november 2012

(http://www.nytimes.com/2012/11/14/world/middleeast/jordan-faces-protests-after-gas-price-proposal.html?nl=todaysheadlines&emc=edit_th_20121114)

⁵² 'Jordan battles with Syria refugee crisis', UPI, 18 september 2012; Jamal Halaby, 'Jordan moving to ward off Syrian chemical attack', AP, 17 juli 2012; Andrew Rettman, 'EU concerned about potential instability in Jordan', EUObserver, 8 februari 2012

⁵³ 'Linking hands across continents', Jane's Information Group, 14 september 2011

(<http://home.janes.com/events/exhibitions/dsei2011/sections/daily/day3/linking-hands-across-cont.shtml>)

⁵⁴ Vergunning 28825226 van 16 juni 2011

Shabab uit de kustplaats Kismayu, hun dan laatste grote bolwerk.⁵⁵

Mozambique

Ook ongebruikelijk als bestemming is Mozambique. Een vergunning ter waarde van 71.322 euro is afgegeven voor aluminium pontons, klaarblijkelijk met militaire specificaties ('ML17m').⁵⁶ Of ze naar de Mozambikaanse krijgsmacht zijn gegaan is niet bekend.

Rwanda

Nogmaals klein, maar niet minder opmerkelijk, is een vergunning voor Rwanda. Het gaat hier om een vergunning ter waarde van 88.000 euro voor de bepantsering van cockpits van Mi-17 militaire helikopters van Russische makelij.⁵⁷ Het Litouwse bedrijf ASU Baltija voert een dergelijk modificatieprogramma uit, naar eigen zeggen in het kader van Rwanda's bijdrage aan VN-missies.⁵⁸ De eerste drie waren eind 2011 klaar, nog eens drie zouden in de eerste helft van 2012 volgen.

Rwanda komt ondanks een florerende economie al jaren negatief in het nieuws vanwege betrokkenheid bij conflicten in buurland Congo.⁵⁹ VN-experts en mensenrechtenorganisaties als Human Rights Watch wijzen bijvoorbeeld op de steun van Rwanda aan een van de meest notoire strijdgroepen, de M23 van Bosco Ntaganda, sinds 2006 gezocht door het internationaal strafhof in Den Haag.⁶⁰ In november 2012 verbrak België de militaire banden met Kigali; twee maanden eerder schortte de Europese Unie hulpprogramma's op.⁶¹

Singapore

Een van de grootste vergunningen van 2011 was die van 29 miljoen euro voor Thales radarvuurleidingssystemen voor Singapore, mogelijk voor de marinevloot.⁶²

Thales Nederland werkt ook nauw samen met de grootste scheepswerf van de stadsstaat. In 2012 of 2013 valt een vergunning te verwachten in het kader van de samenwerking tussen Thales Nederland en Singapore Technologies Marine voor vier door ST Marine te bouwen Al-Ofouq patrouilleschepen voor de marine van Oman – een order die ST voor de neus van het Vlissingse Damen Schelde Naval Shipbuilding wegkaapte.⁶³ In 2012 maakte Thales bekend dat het in dat kader radar, sensoren en 'combat management systems' levert.

⁵⁵ Duncan Woodside, 'Kenyan forces take Kismaayo', Jane's Defence Weekly, 10 October 2012; Jeffrey Gettleman, 'Last Somali Militant Bastion Falls, Kenya Claims', New York Times, 28 september 2012

⁵⁶ Vergunning 28874944 van 31 augustus 2011

⁵⁷ Vergunning 28854633 van 9 augustus 2011

⁵⁸ zie <http://www.asubaltija.lt/en/page/news/26> en factsheet met foto's op www.asubaltija.lt/specs/0000/0054/project-6.pdf. Zie over deze vergunning ook paragraaf 6 van het regeringsrapport 'Het Nederlandse wapenexportbeleid in 2011', oktober 2012.

⁵⁹ Anneke van Woudenberg, 'Rwanda is hindering justice for Congo's atrocity victims', Guardian - Comment is free, 11 juli 2012 (<http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2012/jul/11/rwanda-congo-atrocities-bosco-ntaganda>); Guy Poppe, 'Het conflict in Oost-Congo: herhaling van de geschiedenis', Vrede (B), nr. 417, septemeber-oktober 2012.

⁶⁰ Zie bijvoorbeeld: <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-18838708> en <http://www.icc-cpi.int/menus/icc/situations%20and%20cases/situations/situation%20icc%200104/related%20cases/icc%200104%200206/icc%200104%200206?lan=en-GB>

⁶¹ 'Belgium halts military partnership with Rwanda', AFP, 11 november 2012

(<http://www.defensenews.com/article/20121111/DEFREG01/311110009/Belgium-Halts-Military-Partnership-Rwanda?odyssey=mod|newswell|text|World%20News|s>)

⁶² Vergunning 28795165 van 4 april 2011

⁶³ 'Thales lands contract for Omani patrol vessels', Thales persbericht, 17 juli 2012

(http://www.thalesgroup.com/Press_Releases/Countries/Netherlands/2012/NL_2012-07-17_Thales_lands_contract_for_Omani_Patrol_Vessels/);

Wendell Minnick, 'Singapore Secures Patrol Vessel Deal With Oman', Defense News, 10 april 2012

(<http://www.defensenews.com/article/20120410/DEFREG03/304100002/Singapore-Secures-Patrol-Vessel-Deal-Oman>).

Zie ook: 'Dutch queen selling frigates to Oman', Explosive Stuff weblog, 7 maart 2011

(<http://stopwapenhandel.org/node/1100>)

Taiwan

Nadat Nederland in de jaren '80 twee duikboten aan Taiwan verkocht kreeg Nederland de toorn van China over zich heen. Daarna beloofde de regering voortaan een één-China beleid te volgen en geen *nieuwe* wapens meer aan Taiwan te leveren. Naast kleinere orders voor onderdelen van radarapparatuur is de duikbotenorder nog altijd goed voor de uitvoer van jaarlijks gemiddeld 17 miljoen euro aan reserveonderdelen; in 2011 bedroeg de uitvoer van militair geclassificeerd materieel zelfs 32 miljoen euro.

Al meer dan tien jaar wil Taiwan nieuwe duikboten, maar Amerikaanse beloften om ze daaraan te helpen zijn nooit ingelost. Afgelopen jaar verschenen berichten dat het eiland het wachten beu is en een eigen koers uitstippelt. In december 2011 meldde de Taipei Times dat de marine bezig was productiekennis te vergaren op basis van buitenlandse knowhow.⁶⁴ Daarbij werd expliciet verwezen naar het *Naval Shipbuilding Development Center* van de marine, dat "druk bezig was de blauwdrukken van de twee Hai Lung-klasse [Zeedraken of Zwaardvis-klasse – FS] onderzeeërs te bestuderen, Taiwan's enige oorlogswaardige duikboten, die het in de jaren '80 van Nederland kocht".

Hoewel al vaker is gespeculeerd over de mogelijkheid dat Taiwan gebruik zou maken van Nederlandse technologie voor nieuwbouw schepen, is het voor het eerst dat zo duidelijk verwezen wordt naar dergelijke activiteiten. Het is onduidelijk in hoeverre Taiwan beschikt over de benodigde bouwtekeningen, maar de Nederlandse regering heeft eerder – bij het faillissement van de RDM - duidelijk gemaakt dat het intellectueel eigendom bij de Staat berust.

Een geheel eigen programma op basis van een kopie van de Nederlandse schepen zou niettemin vele jaren kosten. De bouw van geavanceerde duikboten is technologisch zeer ingewikkeld.⁶⁵ Een verwante kwestie is actueel: het vergroten van de slagkracht van Taiwan's 'Nederlandse' onderzeeboten met Harpoon anti-scheepsraketten. De marine heeft in de VS proef geschoten met de raketten, die vanaf 2013 op de 'Zeedraken' geïnstalleerd worden.⁶⁶ Volgens analisten bieden de Harpoons, met een bereik van 115 kilometer, Taiwan de mogelijkheid kust- en havengebieden te raken, inclusief enkele Chinese marinebases.

Turkije

De afgelopen jaren is het conflict tussen het Turkse leger en opstandige Koerden opnieuw geëscaleerd. Alleen al in de zomer van 2012 doodde het leger in een maand tijd vijfhonderd rebellen, volgens de Turkse premier Erdogan.⁶⁷ Andere bronnen noemen 325 Koerdische en 112 Turkse doden.⁶⁸ Bij de luchtbombardementen spelen F-16 gevechtsvliegtuigen een belangrijke rol.⁶⁹ Delen van die F-16s zijn de afgelopen decennia gemaakt in Nederland.⁷⁰ De afgelopen twee jaar nog werkte Lockheed Martin aan de levering van dertig F-16's aan Turkije, onder de liefdevolle projectnaam Peace Onyx IV.⁷¹ Dat hierin Nederlandse onderdelen verwerkt zijn ligt voor de hand, maar valt niet uit uitvoervergunningen op te maken, aangezien die voor F-16 onderdelen vrijwel altijd alleen de VS als bestemming noemen en zelden de daadwerkelijke eindbestemming (zie ook hierna onder VS).

⁶⁴ J. Michael Cole, 'Taiwan giving up on US subs, eyeing local plan: analyst', Taipei Times, 15 december 2011

⁶⁵ Gavin Phipps, 'Taiwan confirms plans to buy or build subs', Jane's Defence Weekly, 29 februari 2012

⁶⁶ 'Taiwan to Arm Subs with U.S. Missiles: Report', AFP, 22 februari 2012

⁶⁷ 'Turkije doodde in één maand 500 Koerden', De Volkskrant, 18 september 2012

⁶⁸ Roy Gutman, 'Diplomats see Kurds, not Assad, as likely target of Turkish border buildup', McClatchy Newspapers, 16 oktober 2012 (<http://www.mcclatchydc.com/2012/10/16/171667/diplomats-see-kurds-not-assad.html>)

⁶⁹ 'Turkey extends mandate for Iraq strikes on Kurd rebels', AFP, 11 oktober 2012; Seyhmus Cakan, 'Turkish jets hit Kurdish militant positions: sources', Reuters, 5 september 2012; Lale Sariibrahimoglu, 'Turkey enters Iraq to hunt Kurdish rebels', Jane's Defence Weekly, 26 oktober 2011

⁷⁰ Martin Broek en Frank Slijper, 'Explosieve Materie – Nederlandse wapenhandel blootgelegd', Papieren Tijger, 2003, p. 182-183.

⁷¹ Lale Sariibrahimoglu, 'Turkey receives first Peace Onyx IV F-16', Jane's Defence Weekly, 1 juni 2011

Dat in Turks-Koerdische oorlog ook nietsvermoedende burgers gedood worden werd pijnlijk duidelijk na een Turks bombardement bij de grens met Irak eind december 2011, waarbij 35 sigaretten- en dieselsmokkelaars – grotendeels tieners - werden gedood.⁷² Naar verluidt gebeurde dit op basis van Amerikaanse inlichtingen afkomstig van een Predator onbemand vliegtuig, wat door de Turkse autoriteiten wordt ontkend.⁷³

Ook de spanningen met Syrië zetten de verhoudingen met de Koerden verder op scherp. Diplomaten zien in de Turkse troepenopbouw aan de grens meer een middel om af te rekenen met Koerdische PKK strijders, dan om Assad omver te werpen.⁷⁴

Voor de verkoop van Nederlands militair materieel heeft dit alles weinig gevolgen, zeker zolang die voor de Turkse marine bestemd is. In 2011 verleende Nederland wapenexportvergunningen ter waarde van 7,8 miljoen euro; de afgelopen tien jaar voor in totaal 264 miljoen euro. Daarmee is Turkije de twaalfde grootste bestemming van Nederlandse wapens.

Hoewel het gros inderdaad voor de marine is, vallen een aantal kleinere vergunningen op voor land- en luchtmacht, die beide volop betrokken zijn bij acties tegen Koerden. Vergunningen van tussen de half en een miljoen euro zijn er voor helikopter simulatieapparatuur, onderdelen voor nachtkijkers en zelfs machines voor de productie van geschutskoepels (zie tabel 4). Verder vermeldt de regering een verkoop aan Turkije van onderdelen voor Leopard 2 tanks, via de Duitse producent Krauss Maffei Wegmann.⁷⁵

Tabel 4: Belangrijkste wapenexportvergunningen voor Turkije in 2011

datum	verg. nr.	omschrijving	waarde
21-04-2011	28809190	Softwaremodules voor C3-consoles	2.000.000
20-09-2011	28887086	Militaire bewegingssimulator	1.375.000
23-02-2011	28764081	Hydraulisch systeem voor helikoptersimulator	607.466
24-05-2011	28815700	Cabinetten incl. software voor vuurleidingsystemen	600.000
05-12-2011	28924364	Koelers t.b.v. warmtebeeldcamera's	598.000
17-11-2011	28915349	Productie apparatuur voor geschutskoepels	548.200
31-03-2011	28796668	Delen voor radarvuurleidingsystemen	498.091
31-03-2011	28796676	Delen van radarvuurleidingssystemen	285.130
15-06-2011	28825196	Delen van rondzoekradarsystemen	200.400
14-07-2011	28867123	Delen van radarvuurleidingsysteem	184.160
01-11-2011	28910436	Delen voor geleide projectielen	180.000
06-07-2011	28843798	Delen van radarsystemen	147.000
15-07-2011	28867034	Delen van radar- en C3-systemen	146.563
24-02-2011	28766386	Delen en toebehoren voor warmtebeeldcamera's	94.080

In 2012 sloot het bedrijf Imtech een contract voor het ontwerp en de levering van alle elektronische systemen aan boord van drie Turkse marineschepen.⁷⁶ Het gaat om een

⁷² Ayla Albayrak, 'Fatal Strike by Turkey Fires Kurdish Tensions', Wall Street Journal, 30 december 2011 (<http://online.wsj.com/article/SB10001424052970204720204577128211633989868.html>); Burak Akinci, 'Turkish Leaders Struggle with Airstrike Aftermath', AFP, 30 december 2011 (<http://www.defensenews.com/story.php?i=8701897&c=EUR>)

⁷³ Joe Parkinson en Adam Entous, 'Turkey Aims to Damp Drone-Report Furor', Wall Street Journal, 17 mei 2012 (<http://online.wsj.com/article/SB10001424052702303879604577410570952425982.html>); Adam Entous en Joe Parkinson, 'Turkey's Attack on Civilians Tied to U.S. Military Drone', Wall Street Journal, 16 mei 2012 (<http://online.wsj.com/article/SB10001424052702303877604577380480677575646.html>)

⁷⁴ Roy Gutman, 'Diplomats see Kurds, not Assad, as likely target of Turkish border buildup', McClatchy Newspapers, 16 oktober 2012 (<http://www.mcclatchydc.com/2012/10/16/171667/diplomats-see-kurds-not-assad.html>)

⁷⁵ Bijlage 5 van het regeringsrapport 'Het Nederlandse wapenexportbeleid in 2011', oktober 2012

⁷⁶ 'Imtech: order voor Turkse marine', Maritiem Nederland, 6 juli 2012

MoShip (Submarine Rescue Mother Ship) en twee RATships (Rescue and Towing Ships). Deze marineschepen zullen worden gebouwd op Istanbul Shipyard in Tuzla in Turkije en worden medio 2015 overgedragen aan de Turkse marine. Het is niet duidelijk of Imtech voor dergelijke leveringen een exportvergunning nodig heeft. Ook Thales Nederland werkt nauw samen in Turkije, ondermeer met Aselsan, een van de grootste Turkse wapenfabrikanten, zo blijkt ondermeer uit hun samenwerking voor een order voor Turkmenistan (zie onder).

De intensieve militair-industriële samenwerking wordt onderstreept door twee handelsmissies naar Turkije in 2012. In mei 2012 waren de toenmalige ministers van Defensie en Economische Zaken, CDA'ers Hillen en Verhagen, getuige van het tekenen van een aantal contracten tussen Nederlandse en Turkse wapenfabrikanten, aan boord van het voor de gelegenheid in de Bosporus aangemeerde Nederlandse fregat Hr. Ms. Evertsen.⁷⁷

Een van de eerste wapenfeiten van het tweede kabinet Rutte was de tweede handelsmissie naar Turkije binnen een half jaar. De premier bracht begin november samen met de kersverse minister van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking een tweedaags bezoek met in hun kielzog een grote handelsdelegatie.⁷⁸ Ploumen tekende bij die gelegenheid een overeenkomst om de luchtvaartindustrie van beide landen beter met elkaar te laten samenwerken.⁷⁹ Vliegtuigbouwer Fokker heeft een fabriek in Izmir waar het in het kader van het Joint Strike Fighter Project onderdelen bouwt.⁸⁰

Turkmenistan

Voor het eerst gaf Nederland een vergunning van betekenis af voor Turkmenistan. Het Hengelose Thales Nederland levert voor bijna 7 miljoen euro Scout Variant radarapparatuur voor twee schepen voor de kustwacht van het land aan de Kaspische Zee.⁸¹ De Turkse scheepswerf Dearsan bouwde voor 55 miljoen euro de P-1200 patrouilleschepen in modules, die vervolgens in Turkmenistan geassembleerd werden.⁸² Thales Nederland leverde de radars aan hun Turkse partner Aselsan, die ze samen met 25 mm geschut op de schepen installeerde. In september 2012 zijn de schepen in de vaart genomen.

Volgens een Turkse fabrikant zouden aanvullende orders bij Dearsan zijn geplaatst; onduidelijk is of Thales Nederland daarbij ook betrokken is.⁸³

⁷⁷ 'Orders voor Nederlandse bedrijven bij handelsmissie Turkije', ministerie van EL&I, 25 mei 2012 (<http://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ez/nieuws/2012/05/25/orders-voor-nederlandse-bedrijven-bij-handelsmissie-turkije.html>); 'Verhagen met handelsmissie naar Turkije', ANP, 22 mei 2012

(<http://www.destentor.nl/nieuws/algemeen/economie/11082593/Verhagen-met-handelsmissie-naar-Turkije.ece>)

⁷⁸ 'Rutte en Ploumen op handelsmissie in Turkije', ANP, 6 november 2012

(<http://www.volkskrant.nl/vk/nl/11698/Kabinet-Rutte-II/article/detail/3343094/2012/11/06/Rutte-en-Ploumen-op-handelsmissie-in-Turkije.dhtml>)

⁷⁹ 'Nederland en Turkije trekken geld uit voor vliegtuigindustrie', persbericht ministerie van Buitenlandse Zaken, 6 november 2012 (<http://www.rijksoverheid.nl/nieuws/2012/11/06/nederland-en-turkije-trekken-geld-uit-voor-vliegtuigindustrie.html>)

⁸⁰ 'Stork krijgt grote order in JSF-project', ANP 18 april 2008 (<http://vorige.nrc.nl/nieuwsthema/jsf/article1875419.ece>); Wouter van Bergen, 'Turkse kabels voor Fokker', FEM Business, 17 november 2007 (<http://archieff.fembusiness.nl/2007/11/17/nummer-46/Vliegtuigbouw-Turkse-kabels-voor-Fokker.htm>)

⁸¹ Vergunning 28795262 van 11 mei 2011. 'Turkmenistan Moves To Revamp Its Soviet-era Services', Sea Power, december 2012 (<http://www.seapower-digital.com/seapower/201112?pg=56#pg56>)

⁸² Stuk uit onbekende Russische bron, via Google vertaald: 'Turkmenistan receives 2 new type patrol boats', 10 september 2012

<http://www.network54.com/Forum/248068/message/1347296267/Turkmenistan+receives+2+New+Type+Patrol+Boats>; Kate Tringham, 'Turkish shipbuilders steaming ahead with naval orders', Jane's, datum onbekend (<http://www.defence.pk/forums/turkey-defence/206081-turkish-shipbuilders-steaming-ahead-naval-orders.html>)

⁸³ Zie <http://medmarine.net/devam-askeri>; zie ook stuk uit onbekende Russische bron, via Google vertaald:

'Turkmenistan receives 2 new type patrol boats', 10 september 2012

<http://www.network54.com/Forum/248068/message/1347296267/Turkmenistan+receives+2+New+Type+Patrol+Boats>

Tijdens een debat in december 2011 claimde minister van Buitenlandse Zaken Rosenthal dat men voor de beoordeling van de exportvergunningsaanvraag met Amnesty International contact had gehad over de mensenrechtensituatie. "Dat geeft aan hoe serieus wij die zaak nemen".⁸⁴ Tegelijk meent Rosenthal dat mensenrechtenschendingen er feitelijk niet toe doen: het gaat om "radars voor de marine die werkelijk geen enkel verband hebben met mensenrechtenschendingen in het grondgebied".⁸⁵

De autoritaire Turkmeense president Berdymukhammedov begon in 2012 aan z'n tweede termijn dankzij verkiezingen die algemeen als een farce werden gezien; alle zeven tegenkandidaten, samen goed voor drie procent van de stemmen, waren partijgenoten.⁸⁶ Volgens Amnesty zijn er al jaren talloze berichten dat Turkmenistan stelselmatig mensenrechtenactivisten, journalisten en religieuze minderheden martelt en mishandelt.⁸⁷ Alle lessen van de Arabische lente ten spijt, ziet Nederland Turkmenistan veeleer als opkomende energieleverancier en stimuleert het handel met het Centraal-Aziatische land.⁸⁸

Venezuela

Op militaire exporten naar Venezuela rust al enkele jaren een – de facto - embargo vanwege zorgen "omtrent een aantal ontwikkelingen (o.a. de uitbreiding van de capaciteit van de Venezolaanse krijgsmachtsonderdelen)".⁸⁹ Thales Nederland was eerder betrokken bij een grote order van Spaanse marineschepen en kreeg daarvoor in 2007 een exportvergunning ter waarde van 190 miljoen euro, die daarna nog is verhoogd naar 255 miljoen euro.⁹⁰ Klaarblijkelijk is de order vier jaar later nog steeds niet uitgeleverd, want in augustus 2011 staat die nog voor een te leveren waarde van 128 miljoen euro in de boeken.⁹¹ Onduidelijk is waarom na zo veel jaar nog steeds de helft van de vergunning open staat.

Zuid-Korea

Ondanks regelmatig hoogoplopende spanningen tussen Noord- en Zuid-Korea, blijft Seoul voor Nederland een geheel acceptabele bestemming voor militair materieel. Veel van het geëxporteerde materieel is voor de Zuid-Koreaanse marine, die in sterke mate betrokken is bij het conflict.⁹² Criterium 4 van het Nederlandse exportbeleid, dat rekening moet houden met regionale conflicten geldt klaarblijkelijk niet voor bestemming Zuid-Korea.

Van 2002-2011 bedroeg de totale waarde van verleende wapenexportvergunningen bijna 265 miljoen euro, de op drie na belangrijkste bestemming buiten de NAVO. In 2011 ging het om ruim 9 miljoen euro, vooral voor luchtafweersystemen en radar.

Verenigde Staten

Al jaren is de VS de belangrijkste opgegeven bestemming van Nederlandse

⁸⁴ 'Verslag van een Algemeen Overleg', 22054 nr. 190 (AO van 21 december 2011; vastgesteld 31 januari 2012)

⁸⁵ 'Verslag van een Algemeen Overleg', 22054 nr. 190 (AO van 21 december 2011; vastgesteld 31 januari 2012)

⁸⁶ Andrew E. Kramer, 'Turkmenistan's President Re-elected With 97% of Vote', New York Times, 13 februari 2012 (http://www.nytimes.com/2012/02/14/world/asia/berdymukhammedov-re-elected-president-of-turkmenistan.html?_r=0)

⁸⁷ <http://www.amnesty.org/en/region/turkmenistan/report-2012>

⁸⁸ 'Atradius Dutch State Business opent dekking op Turkmenistan', 25 augustus 2011

(http://www.atradiusdutchstatebusiness.nl/about/nieuws/2011_08_25_turkmenistan.html)

⁸⁹ Antwoorden op Kamervragen El Fassed, 18 januari 2011 (<https://zoek.officielebekendmakingen.nl/ah-tk-20102011-1102.html>)

⁹⁰ Zie 'Rhetoric or Restraint?', An Vranckx (ed.), november 2010 (p. 33-34) en Kamervragen naar aanleiding daarvan die werden beantwoord op 18 januari 2011 (<https://zoek.officielebekendmakingen.nl/ah-tk-20102011-1102.html>)

⁹¹ Vergunning 28851154 van 18 augustus 2011 komt ter vervanging van opeenvolgende gewijzigde vergunningen, de laatste gedateerd 12 november 2009

⁹² Sebastian Valletti, 'South Korea links naval build-up to Dokdo dispute', Jane's Defence Weekly, 17 oktober 2012

wapentechnologie. De afgelopen tien jaar bedroeg die in totaal 1,4 miljard euro. In 2011 was dat 147 miljoen euro. De omvangrijkste vergunning voor de VS was voor de uitvoer van JSF onderdelen naar fabrikant Lockheed Martin, met een waarde van 45 miljoen euro. In Nederland gemaakte F-16 onderdelen voor Lockheed Martin zijn eveneens al jaren een belangrijke stroom van wapenexporten. In 2011 zijn F-16 gerelateerde vergunningen voor de VS ter waarde van minimaal negen miljoen euro afgegeven. Hoewel een belangrijk deel van de opdrachten van Lockheed Martin voor 'derde landen' is, vermelden de uitvoervergunningen ten onrechte in de meeste gevallen alleen de VS als eindbestemming. De afgelopen twee jaar leverde Lockheed Martin F-16s aan ondermeer **Egypte, Irak, Marokko, Oman, Pakistan en Turkije.**

3. Doorvoer van wapens via Nederland

Ons rapport over de Nederlandse wapendoorvoer⁹³ veroorzaakte begin 2011 de nodige rimpelingen in politiek Den Haag. Eerst tijdens het vragenuurtje, vervolgens met schriftelijke vragen en tenslotte tijdens het debat over het wapenexportbeleid in maart 2011 werd de regering ter verantwoording geroepen. Kern van de kwestie was dat Nederland wapentransporten afkomstig uit EU en NAVO lidstaten (plus Australië, Japan, Nieuw-Zeeland en Zwitserland, ook wel EU/NAVO+) niet toetste aan het wapenexportbeleid zolang de papieren in orde leken. Nederland stond lang op het standpunt dat die landen zelf een deugdelijk controlesysteem hadden en dus een Nederlandse toetsing onnodig was. Sinds enkele jaren gebeurt dat wel voor doorvoer afkomstig uit en op weg naar niet- EU/NAVO+ bestemmingen – die worden behandeld als waren het wapenexporten vanuit Nederland.

Enkele voorbeelden in het rapport maakten echter duidelijk dat de uitvoering van het wapenexportbeleid bij sommige bondgenoten nog al eens flink afwijkt van de Nederlandse. Meest zichtbaar werd dat met de doorvoer via Rotterdam van een grote partij Tsjechische machinegeweren met bestemming Sri Lanka, op dat moment aan de vooravond van een groot offensief tegen de Tamils. Ook werd duidelijk dat andere landen, bijvoorbeeld Duitsland, wel een dergelijke controle uitvoeren op doorvoer. Uiteindelijk zwichtte de regering tijdens het Kamerdebat in maart 2011 onder druk van een parlementaire meerderheid. In een brief zette ze in juni dat jaar een aantal hervormingen op een rij. In het kort komen die er op neer dat per 1 juli 2012 ook voor doorvoer afkomstig uit EU/NAVO+ landen een vergunningsplicht gaat gelden voor kleine wapens en munitie en complete wapensystemen, mits er sprake is van overlading van de goederen op Nederlands grondgebied.⁹⁴ Nog steeds niet wat we zouden willen, maar wederom een stap in de goede richting. De toekomst zal moeten leren of deze nieuwe maatregelen voldoende kunnen voorkomen dat wapentransporten via Nederlands grondgebied terechtkomen in conflictgebieden.

Wapendoorvoer via Nederland in 2011

De meest recent beschikbare gegevens lopen tot 1 januari 2012 en houden dus nog geen rekening met de wijziging in de regelgeving. Hieronder een kort overzicht van de hoofdpunten en enkele opvallende wapentransporten in 2011.

In 2011 werden 1363 wapenzendingen aangemeld. In 2010 waren dat er 1531, in 2009 1942 en in 2008 2269. Er is duidelijk sprake van een dalende trend, maar onduidelijk is waaraan dat ligt.

In 36 van de 1363 gevallen gold een vergunningsplicht omdat herkomst en bestemming buiten de EU/NAVO+ lagen. In een geval – Israëliëse machinepistolen en aanvalsgeweren voor Honduras - werd een doorvoervergunning geweigerd vanwege zorgen over de mensenrechtensituatie in het land van bestemming.⁹⁵ De overige 35 doorvoervergunningen waren meest voor kleine zendingen ter waarde van in totaal 4,2 miljoen euro. Peru is de uitzondering daarop met twee zendingen onderdelen voor MiG gevechtsvliegtuigen, samen 2,9 miljoen euro waard.

De wapendoorvoer die alleen gemeld moet worden (want: herkomst/bestemming binnen

⁹³ Frank Slijper, 'Vrij Verkeer – Nederlandse wapendoorvoer onder de Algemene Douanewet', Campagne tegen Wapenhandel, januari 2011

⁹⁴ 'Wijzigingen regelgeving doorvoer van militaire goederen', ECHO nr. 43, 15 juni 2012; Regeringsbrief aan de Tweede Kamer, "Aanpassingen in het wapenexportbeleid", 10 juni 2011

⁹⁵ Zie bijlage 4 van het regeringsrapport 'Het Nederlandse wapenexportbeleid in 2011', oktober 2012

NAVO/EU+), kenmerkt zich door **twee hoofdstromen**. Aan de ene kant gaat het om talloze vergunningen voor losse vuurwapens naar een veelheid aan bestemmingen; **Tanzania, Zuid-Afrika en het Verenigd Koninkrijk** domineren. De toevoeging “v.v.” op de vergunning zou moeten duiden op professioneel gebruik dan wel jacht of sportschutterij – in alle gevallen zou het wapen op enig moment weer naar het land van herkomst terug moeten reizen. Vanuit het oogpunt van exportcontrole een weinig zorgwekkende stroom.

Verontrustender is de massale doorvoer van veelal Midden- en Oost-Europese vuurwapens en munitie naar de **Verenigde Staten**. Afgelopen jaren hebben we herhaaldelijk gewezen op de schrikbarende grote omvang van deze wapenstromen, die in de Rotterdamse haven worden overgeslagen. Niet alleen zien wij het privé wapenbezit in de VS als problematisch, ook blijken grote hoeveelheden vuurwapens via de VS uiteindelijk in Latijns-Amerika terecht te komen, ondermeer in de bloedige drugsoorlog in Mexico. Juist ook gegeven de inspanningen die Nederland elders in de wereld pleegt en ondersteunt, om de negatieve effecten van de handel in kleine wapens aan te pakken⁹⁶, vinden wij dat Nederland zijn ogen ook niet kan sluiten voor de tienduizenden vuurwapens en honderden miljoenen stuks munitie die jaarlijks via Rotterdam de VS overspoelen.⁹⁷

Kijken we uitsluitend naar grote vrachten vuurwapenmunitie naar de VS, dan tellen we in 2011 204 ladingen met meer dan honderdduizend stuks patronen, bij elkaar opgeteld bijna **247 miljoen stuks munitie**. Daarbovenop komen nog tientallen grote partijen hulzen en slaghoedjes voor munitie. Rusland en Oekraïne zijn met stip de belangrijkste landen van herkomst.

Slowakije is de belangrijkste leverancier van vuurwapens, met 17.146 machinegeweren en 7.365 pistolen. Ruim 16.000 (machine)geweren en pistolen komen er in totaal uit Polen, Portugal, Rusland, Servië en Spanje.

Overige opvallende bestemmingen

Algerije: Drie vrachten Amerikaanse militaire communicatieapparatuur met een totaalgewicht van 47.627 kilo worden in november 2011 aangemeld voor transport via Schiphol – zeker opmerkelijk in het licht van de Arabische lente.

China: Ondanks een Europees wapenembargo dat munitieleveranties verbiedt, levert Tsjechië in juli 2011 via Rotterdam 205.520 stuks munitie. Grote vraag is uiteraard waarom deze vracht niet door Nederland (en Tsjechië) is tegengehouden

Colombia: In oktober 2011 verscheept Spanje 2.129 artilleriegranaten (105 mm) via de Rotterdamse haven naar Colombia. De vracht wordt niet gestopt, ondanks reële kansen op gebruik in de burgeroorlog.

Indonesië: Via Schiphol levert Frankrijk in november en december 2011 in drie tranches bijna 29.736 traangaspatronen, ondanks de slechte reputatie van veiligheidsdiensten in Indonesië.

Koeweit: Hoewel de Arabische lente grotendeels aan Koeweit voorbij lijkt te gaan, is het

⁹⁶ Zie bijvoorbeeld het overzicht in paragraaf 10 van het regeringsrapport ‘Het Nederlandse wapenexportbeleid in 2011’, oktober 2012

⁹⁷ Zie eerdere cijfers in onze ‘Analyse Nederlandse wapenexport 2010’ (december 2011) en ‘Vrij Verkeer – Nederlandse wapendoorvoer onder de Algemene Douanewet’ (januari 2011)

gezien de situatie in de regio opvallend dat België (4,3 miljoen stuks⁹⁸) en Italië (7,7 miljoen⁹⁹) via Rotterdam grote vrachten munitie naar de Golfstaat zenden.

Oman: Datzelfde geldt ook voor Oman, dat in het Verenigd Koninkrijk 16.508 stuks handgranaten, traangas- en rookgranaten en accessoires koopt, die in oktober en december 2011 via Schiphol worden ingevlogen. Al in januari 2011 exporteert Zwitserland een half miljoen 5.56 mm patronen; België 87.400 stuks.

VAE: De Emiraten die samen met Saoedi-Arabië Bahrein assisteerden bij het beteugelen van de anti-regeringsprotesten ontvingen via Nederlands grondgebied een paar vrachten wapens uit Duitsland (tien 27 mm kanonnen met 52.200 stuks munitie¹⁰⁰), de VS (negen anti-tanksystemen¹⁰¹) en Zwitserland (anderhalf miljoen stuks 7.62 en 9 mm munitie¹⁰²).

---

⁹⁸ meldingen van 7 februari en 26 mei 2011

⁹⁹ meldingen van 29 juli en 4 november 2011

¹⁰⁰ melding van 12 december 2011

¹⁰¹ melding van 27 september 2011

¹⁰² melding van 25 november 2011

Recente publicaties van de Campagne tegen Wapenhandel

- **Militarisering van security**, november 2012
- **Beleggingen pensioenfondsen in kernwapens**, oktober 2012
- **Duurzame energie voor duurzame vrede**, september 2012 (i.s.m. Peakoil Nederland)
- **Nederlandse export van dual-use goederen in kaart gebracht**, juli 2012
- **Naar een restrictiever Europees wapenexportbeleid**, juli 2012
- **Alternatief jaarverslag EADS**, mei 2012
- **Europa en de wapenhandel, van exportcontrole tot industriebeleid**, voorjaar 2012 (i.s.m. Ander Europa)
- **Analyse Nederlandse wapenexport 2010 / Analysis of Dutch arms exports 2010**, december 2011
- **Lessons from MENA – Appraising EU transfer of military and security equipment to the Middle East and North Africa**, november 2011 (i.s.m. Universiteit Gent en Saferworld)
- **Introductie Nederlandse wapenhandel**, oktober 2011
- **European technology arming the world - European Aeronautic Defence and Space Company EADS**, mei 2011
- **Vrij verkeer - Nederlandse wapendoorvoer onder de Algemene Douanewet**, januari 2011
- **De opkomst van de nieuwe huurling**, januari 2011
- **Analyse Nederlandse wapenexport 2009**, november 2010
- **Ontwikkelingscriterium voor wapenexport**, oktober 2010
- **Wapenwedloop in Zuid-Amerika**, maart 2010
- **Nederlandse patrouilleschepen voor Nigeriaans leger**, februari 2010

Zonder donateurs geen Campagne tegen Wapenhandel

**Steun ons met een gift op rekening 39 04 07 380
t.n.v. Campagne tegen Wapenhandel, Amsterdam**